

Könnyűzenei kultúra és ifjúsági szubkultúrák a Kádár-korszakban

írta: Edeneye, 2006. január 15.

A XX. század legnagyobb traumája, a második világháború lezárásával, egy teljesen új világrend határai körvonalazódtak. Az egykori szövetségesek – a „kommunizmust építő” szovjet világbirodalom illetve Nyugat Európa és Amerika demokratikus - liberális - kapitalista társadalmi között már a győzelem utáni első években a szakításig éleződtek az ideológiai különbségek és a világ új határvonalak mentén rendeződött. Lényeges azonban kiemelnünk a nyilvánvaló ellentétek mögött megbújó hasonlatosságokat, amelyek lehetővé tették a nemzetiszocialista ideológiák elleni közös harcot, továbbá a későbbi hidegháborút sem engedték III. világháborúvá teljesedni. A haladásba vetett hit, amely a társadalom az emberi elme tehetségével történő jobbíthatóságát jelenti mindkét rendszer egyik alapvető doktrínája. Cél a társadalmi különbségeket figyelembe nem vevő, laikus és individuális társadalom megteremtése, azonban az eszköz különböző.

1945 után először a nyugati tömb országaiban kezdődött az a radikális változás, amely leginkább azt a korosztályt érintette meg, amely vagy a háború után született, vagy még gyerek

volt alatta. Ez a korosztály, amely nem tapasztalta a II. világháborút megelőző világ tradicionálisabb társadalmi valóságát viszont annál inkább a „haladás által megváltott” nyugat ígéreteinek betartatlanságát. Ennek az új ifjúsági forradalomnak, az eszközei nem a guillotine és a Molotov-koktél voltak, hanem a hosszú haj, a farmernadrág és a zene újjáértelmezése. A fogyasztói társadalom hamis ideáljai és a csillogó felszíne mögött megbújó céltalansága és kiábrándultsága, a csak materiális javakat hajszoló „utópia nélküli” életszemlélet polgári nihilizmusa, a rendszer gazdasági nehézségeiből következő politikai bizonytalansága először az angolszász társadalmakban vezetett egy új ifjúsági szubkultúra megjelenéséhez. A világ keleti, kommunista diktatúrák által uralt fele is hasonló problémákkal küzdött, azonban a társadalom nagyobb ellenőrzöttsége, a határok lezártsága és ezek eredményeként, az elszigetelődés hatására később és szolidabb mértékben szívároghattak be a nyugati minták.

A tárgyalt korszak a 60-as évek elején köszöntött be. A korszak elején, a hidegháború legveszélyesebb periódusa zajlott, 1961 augusztusában megépült a berlini fal, '62 augusztusában pedig a világ elkerült egy teljes civilizációs katasztrófával fenyegető, szovjet-amerikai atomháborút. 1964-ben megkezdődött az amerikai csapatok tömeges részvétele a vietnami háborúban.

A 60-as évek elejének első sztárzenekara, az angol Beatles- együttes adta meg a kezdő lökést a „nagy generáció” számára. (azaz a 60-as évek fiatalsága részére) Az együttes munkássága nyomán kialakult új ifjúsági szubkultúra, a „beatek” majd „hippyk” kezdték meg a polgári társadalom bevett normái elleni lázadást. A szubkultúra leginkább a társadalmi tabukat támadta, például a szexualitás elfojtottságát. Idővel a Hippy-mozgalom megjelenésével előtérbe került a fiatalok békevágya (Az ekkor tomboló vietnami háború elleni állásfoglalás jelentős közösségformáló és összetartó erő volt a lázadó fiatalok körében) és az ebből következő militáris-tekintélyelvű tendenciák tagadása jellemezte őket. Jelentős a keleti filozófiák hatása valamint a kábítószeres használat, amelyekkel szintén a polgári társadalom elfogadott értékeivel szemben foglaltak állást. A modern ipari kultúra radikális kritikája is benne rejlik például a kábítószer – használatban, hiszen ez egyfajta menedéket adott a kialakuló emberidegen, sivár, indusztriális gép-világtól.

Magyarországon a tárgyalt korszak a Kádár-rendszer megszilárdulásának időszaka. A fennálló diktatórikus rendőrállam körülményei között sokkal nehezebb volt bármiféle nem a párt által sugallt ifjúsági tömörülés megszervezése azonban a vasfüggöny szakadásain átszivárgó nyugati kultúra hatása ellen még a párt sem tudott fellépni. A pártnak el kellett döntenie, hogy hogyan kezelje az új jelenségeket mi az, ami még elviselhető és mi az, ami megengedhetetlen „a legvidámabb barakk”-ban. Jellemző, hogy a párt hivatalos ifjúsági szervezete a KISZ - számára kiadott propaganda – nyomtatványokban a „rossz fiú”- t a lázadó beatek attribútumaival (hosszú haj stb...) ábrázolják, míg a példamutató gyermek a „jó kommunista” mindezeket nélkülözi. A párt számára bármi, ami nyugatról jött „imperialista” volt még akkor is, ha a valójában a kapitalizmus radikális kritikáját jelentette. A kulturális életet ekkor a mindenható Aczél György „elvtárs” irányította. Amit ez a cenzor megengedhetőnek vélt az a művészeti produktum megjelenhetett a médiában sőt, akár állami támogatást is kaphatott azonban az „épülő szocializmusra” vagy a „fiatalság erkölcsseire” veszélyesnek talált alkotások a süllyesztőbe kerültek. Ez a „három T” azaz a Tűrt, Tiltott és Támogatott művészet korszaka.

Nyugati mintákra Magyarországon is megszerveződtek az első Beat-zenekarok, a korszak legjelentősebb együttesei az Illés a Metró és az Omega voltak. A zenészek külsőségei ugyan megbotránkoztatást kelthettek az „elvtársakban” (hosszú haj, farmernadrág viselete), azonban a beat által felvállalt életfelfogás nem szólított fel agresszióra vagy a rendszer elleni tevőleges cselekvésre és politikai állásfoglalása sem volt, így a Kádár-jelszó: „aki nincs ellenünk, az velünk van” – értelmében nem került sor ezek betiltására. Az egyetlen pont talán a szexuális „szabadosság” kérdése ahol komoly konfrontációra került sor, ugyanis a Kádár-rezsimben például a meztelen emberi test reprezentációja úgyszólván tilos volt. Az „övnön alul nincs mondat” – jellemző leginkább a korra. A szexualitásban ugyanis az emberi ösztönök kontrollálhatatlansága rejlik és az egó felszabadítása, amely minden olyan diktatúra számára, amely tömegpszichotikus módszerekkel dolgozik elkerülendő. A rendszer rettegett egy újabb '56 bekövetkeztétől, így ennek elkerülése végett bármilyen kompromisszumra hajlandó volt. Ügyelt azonban arra, hogy nehogy ezek a „nem kommunista ifjúsági csoportosulások” teljesen kicsússzanak a diktatúra ellenőrzése alól, így ügynökeit szisztematikusan beépítette a fiatalok közé. A koncertszervezők, a közönség vagy egyes esetekben az együttesek tagjai között voltak a „téglák”, akik jelentéseket írtak társaikról az államhatalomnak. A korszak legfontosabb könnyűzenei reprezentációs forrásai a „Ki mit tud” versenyek.

A hippy és a beat-mozgalom nyugaton a '68-as diáklázadásokban csúcsosodott ki. Ezek a fiatalok zavaros marxista-anarchista jelszavakat hangoztattak, anélkül, hogy tudatában lettek volna ezek valódi jelentésével.

A keleti blokkban egy ilyen lázadás teljességgel elképzelhetetlen lett volna.

A hippy-korszak lezárása végül az amerikai woodstocki fesztiválokban csúcsosodott ki, ahol a korszak minden idolja képviseltette magát. Ekkor már a Beatles helyett új ikonok: Jimmy Hendrix, a Doors vagy Janis Joplin voltak a mozgalom vezetői. A 70-es évek elejére az irányzat kifulladás, a Beatles feloszlott, Hendrix és társai pedig saját felfokozott életvitelüknek és a drogoknak estek áldozatul. Észrevétlen átmenet történt a beatből a rockba. A rock szerves fejlődés eredménye előzménye a beat és a beat mellett jelenlévő rock and roll.

Az új zenei irányzat új ideálokat és új kifejezési formákat szült. A fiatalok kiábrándultsága a '68-as lázadások értelmetlensége, és az hogy igazából nem történt változása kulturális - politikai - társadalmi fronton, sőt a negatív tendenciák, nyugaton az egyre nagyobb arányú munkanélküliség, az olajválság, a Watergate-botrány illetve a vietnami háború kommunista győzelemmel történő befejezése új önkifejezési formákat indukált. A rock zordabb és keményebb világ a beatnél, a békevág helyett előtérbe hozta az erő, a keménység kultuszát emiatt komolyabb odafigyelést igényelt az államhatalom részéről. Az apolitikus magatartás nagyrészt még mindig jellemző volt, de a szövegek élesebbek, keményebbek és egyfajta burkolt fenyegetést rejthetnek. Az irányzat legjelentősebb angolszász képviselői a Led Zeppelin, a Deep Purple, és a Black Sabbath. A külsőségek is változtak: a fiataloknál még hosszabb haj, bőrruha és szegecsek viselése a zene által sugallt erőszak és a polgári társadalomtól való megkülönböztettség kifejezésre. A rock ellenpontjaként létrejön a disco, amely egyfajta lágy tánczene (Bony M, Abba).

A keleti-blokk gazdasága még kevésbé volt ellenálló mint a nyugatié, így az olajválság

súlyosabb megrázkódtatást okozott itt. Magyarországon ez az eladósodás kezdete, az olajrobbanás cserearány romlást okozott. Bebizonyosodott hogy a szocialista ipar termékei eladhatatlanok a világpiacon, a „barátság-kőolajvezetéken” pedig egyre drágábban juthatunk a szovjet kőolajhoz. Mivel az ország vezetői nem voltak hajlandóak lemondani az életszínvonal mesterséges szintentartásáról, ezt már csak a külföldi hitelek halmozásával és így az ország totális eladósításával tudták elérni.

Magyarországon a rock egyfajta fáziskéséssel jelent meg a 70-es évek közepén-végén, amikor nyugaton már begyűrűzött a punk és az új hullám. A legjelentősebb magyar rockzenekarok a Piramis, a Hobo Blues Band, a P. Mobil, később pedig az Edda voltak. A célközönség már inkább az alsó-közép illetve a munkásosztály fiataljai. Magyarországon a „csöves” elnevezés is használatban volt e zenekarok rajongóinak megnevezésére.

A 70-es évek közepén jelent meg a Punk Angliában, amely az első olyan zenei-ifjúsági mozgalom volt, amely felszólított az állam elleni tényleges cselekvésre és ideológiai alapját a destruktív - anarchikus filozófiák adták. Rajongói leginkább az elkeseredett munkásfiatalok köréből kerültek ki. Jelszavaik a „No Future” - Nincs jövő, „Anarchy in the UK” - Anarchia az Egyesült Királyságban. Itt már nem a zenei tudás, hanem a minél obszcénabb és polgárpukkasztóbb szövegek és kinézet volt a fontos, a punk már nem csak a fogyasztói társadalom hamis ideáljait, hanem minden általánosan elfogadott emberi értékét támadta (a szexuális tabuk döntögetésében is ez a mozgalom ment a legmesszebbre).

A magyarországi diktatúra viszonyai között a 70-es években nem volt esély egy ilyen mozgalom létrejöttére, viszont a hazai rockegyüttesek, bár szolidabb formában de szintén rendszerellenes kritikát hangoztattak, így hamarosan a Hobo Blues Band és a P. Mobil nemkívánatossá vált Aczél György és társai szemében. A korai magyar underground-ban a 80-as évek elején megjelenő Beatrice együttes ment a legmesszebbre, a disco-ból érkezett együttes hamarosan átvette a punk néhány külsőségét és botrányos viselkedésükkel és szövegeikkel ők vívták ki legjobban az államhatalom ellenszenvét. A Hobo Blues Band, a P. Mobil és a Beatrice alkotta a „fekete bárányoknak” nevezett csoportot, amely úgyszólván tiltólistára került a Kádár-rendszerben. A 80-as évek elején, jelentős késéssel jelentek meg az országban az első valóban punk együttesek (pl.: Neurotic, CPG, Görcsgárda, Dögevők, Aurora Cirkáló, Kretens).

Mivel a punk filozófiája teljességgel elfogadhatatlan volt a kommunista államhatalom részéről, így ezek a zenekarok nemhogy lemezszerződéhez nem juthattak, de fel sem léphettek. Egyikük a CPG a zeneipar „illetékes elvtársát” Erdős Pétert illetve botrányos kifejezésekkel, az együttes tagjai ezért hamarosan rács mögé kerültek...

Nyugaton a punk kifulladásá után jelent meg az új hullám és annak ágazatai mint a Synthpop, a Psychobilly, a Darkwave, vagy a New Romantics, ezek az irányzatok ugyan a punkból táplálkoztak de annak lázadása anarchizmusa és politikus gondolkozásmódja már nem volt jellemző rájuk. Néhány fontos képviselő a The Police, a The Cure, a Depeche Mode vagy a Duran Duran. Magyarországra az új hullám a 80-as évek közepén, a rendszer agóniájának időszakában érkezett. Az már nem tudott kifejtetni markáns ellenállást az új ifjúsági mozgalmakkal szemben, és azok a pártállam fokozatos szétesésével és liberalizációjával egy időben terjedtek. A korai magyar újhullámos underground szerzők között meg kell említenünk

Müller Pétert (Sziámi), az Európai Kiadó együttest, a Pál Utcai Fiúk együttest és az F.O. System-et. A magyar újhullám központja a ma már legendás szórakozóhely, a Fekete Lyuk volt. A 80-as évek második felében már csak lépések a rendszerváltástól, a párt tekintélyelvűsége csökkenőben volt, és bár a Fekete Lyukban is beépített ügynökök őrkdtek az ifjúságon, a diktatúrának már nem volt ereje komoly akciókra. A fiatal értelmiségiek mellett a késői periódusban nagy számban jelentek meg a munkásfiatalok, akik a kommunista tömegszervezetek helyett választották az ifjúsági szubkultúrákat, betetőzve ezzel a rendszer csődjét.